

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 343.9

КАБАНЕЦЬ Л. В.,
старший викладач
кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЮ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті розглянуто норми міжнародних договорів щодо запобігання незаконному позбавленню волі або викраденню людини. Проаналізовано думки науковців із приводу даного питання. Визначено необхідність враховувати рішення Європейського суду з прав людини для гармонізації кримінального законодавства України.

Ключові слова: незаконне позбавлення волі, викрадення, кримінальне законодавство, протидія, запобігання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зроблений Україною європейський вибір, про що проголошено на найвищому політичному рівні, потребує значних зусиль та істотних змін у правовій системі держави для досягнення цієї мети.

Створення системи захисту конституційних прав і свобод людини в Україні, яка б за формою і за змістом відповідала європейському рівню хоча б щодо забезпечення мінімальних стандартів, що гарантуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і практикою Європейського суду з прав людини, є підтвердженням цього вибору.

Нагальність реформування на зазначених засадах кримінального законодавства є не тільки складовою частиною зобов'язання нашої держави перед Радою Європи і подальших євроінтеграційних процесів, але й побу-

дови демократичної, правової держави, як це зазначено в ст. 1 Конституції України [2].

Тому за досить короткий час для проведення таких реформ правоохоронні та судові органи України повинні забезпечити дотримання конституційних прав і свобод людини, серед яких особливе місце займає право на свободу та особисту недоторканність, на такому ж рівні, як вони гарантуються вищезгаданою Конвенцією і практикою ЄСПЛ. Для цього необхідно враховувати і міжнародно-правові норми з метою приведення у відповідність до них національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Проблемним питанням міжнародно-правового забезпечення запобігання незаконному позбавленню волі або викраденню людини присвячені праці таких науковців, як: М.О. Акімов, О.О. Володіна, З.А. Загиней, В.А. Козак, В.Г. Кундеус, Я.Г. Лизогуб, В.С. Наливайко, О.С. Наумова, А.М. Орлеан, А.С. Політова та інші.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз особливостей міжнародно-правового забезпечення запобігання незаконного позбавлення волі або викрадення людини в законодавстві України та окремих країн ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кримінально-правова охорона волі особи здійснюється на міжнародному рівні шляхом закріплення в різноманітних міжнародних актах (конвенціях, протоколах тощо) вимог до криміналізації в національних правових системах тих чи інших суспільно небезпечних діянь. Відповідно до ч. 5 ст. 3 Кримінального кодексу України закон України про кримінальну відповідальність повинен відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що в статтях Особливої частини КК України мають бути враховані міжнародно-правові вимоги, що містяться в міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України [5, с. 316].

Варто зазначити, що Україною ратифіковано декілька міжнародних документів, які передбачають напрямки запобігання незаконному позбавленню волі або викраденню людини: 1) Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 р. із змінами, внесеними Протоколом від 7 грудня 1953 р.; 2) Додаткова Конвенція про ліквідацію рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства від 7 вересня 1956 р.; 2) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19 жовтня 1973 р.; 3) Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 від 28 червня 1930 р.; 4) Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р.; 5) Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.; 6) Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію

ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.; 7) Конвенція Ради Європи 2005 р. про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р.; 8) Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/146 від 17 грудня 1979 р.; 9) Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 р. та інші.

17 липня 1997 р. відбулось затвердження Закону № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», в п. 1 якого зазначено, що Україна «повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

Також 17 червня 2015 р. прийнято Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень». Відповідно до вимог цього закону Україна приєднується до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, учиненої 20 грудня 2006 р. в м. Нью-Йорку (набрала чинності 17 липня 2015 року) [7]. Відповідно до ст. 2 цієї Конвенції для її цілей насильницьким зникненням вважається арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють із дозволу, за підтримки чи за згодою держави, у випадку подальшої відмови визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, внаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. За правилами ст. 4 Конвенції кожна держава-учасниця зобов'язана вживати необхідних заходів для того, щоб насильницьке зникнення кваліфікувалося як правопорушення в її кримінальному праві. Стаття 6 цієї Конвенції встановлює окремі вимоги до криміналізації дій, пов'язаних із незаконним зникненням осіб.

Так, кожна держава-учасниця вживає необхідних заходів для притягнення до кримінальної відповідальності принаймні: а) будь-якої особи, яка вчиняє акт насильницького зникнення, наказує, підбурює чи спонукає вчинити його, учиняє замах на його вчинення, є його пособником чи бере участь у ньому; б) начальника, який: 1) знав, що підлеглі, які знаходяться під його реальною владою та контролем, скоювали або мали намір учинити злочин насильницького зникнення, або свідомо проігнорував очевидну інформацію, що свідчить про це; 2) ніс реальну відповідальність та здійснював реальний контроль стосовно діяльності, з якою був пов'язаний злочин насильницького зникнення, а також який не вжив усіх необхідних і розумних заходів у рамках його повноважень із метою недопущення або припинення вчинення акту насильницького зникнення або для передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування [4].

Гармонізація статей розділу III Особливої частини КК України з наведеними положеннями Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень передбачила диференціацію кримінальної відповідальності за такі злочини за ознакою їх вчинення службовими особами з використанням службового становища, а також через урахування під час кваліфікації цих злочинів окремої кваліфікації «ролі начальника осіб, які здійснюють акт насильницького зникнення особи». Зазначимо, що у відповідності з положеннями цієї конвенції до КК України було внесено ст. 161-1 «Насильницьке зникнення», під яким розуміється арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування.

Необхідність запровадження кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення зумовлена тим, що правозахисні організації часто отримують скарги на дії і рішення Служби безпеки України, пов'язані з кримінальним переслідуванням осіб за злочини, віднесені до компетенції цього правоохоронного органу [6].

Слід зазначити, що окремі міжнародні договори визначають вимоги до законодавчого забезпечення диференціації кримінальної відповідальності в злочинах проти волі особи шляхом встановлення її в залежності від форми співучасті в злочині, а також забезпечення механізмів спеціальної конфіскації. Такі вимоги містить Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. та Конвенція Ради Європи 2005 р. про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року.

Як цілком слушно зазначає О.М. Броневицька, «необхідність приведення у відповідність із міжнародними нормами національних систем обґрунтовується і тим, що вони регулюють міжнародні відносини в рамках міжнародно-правової системи загалом. Кожна держава, беручи зобов'язання, що витікають із норм тих чи інших міжнародно-правових актів, забезпечує їх виконання шляхом реалізації їх у своїх національно-правових системах, приймаючи внутрішньодержавні норми» [1, с. 71].

Способи приведення у відповідність до міжнародних договорів системи кримінально-правової охорони волі особи мають бути визначені, виходячи із мети їх ратифікації, оскільки в багатьох випадках ці договори лише в загальному визначають питання, що потребують криміналізації в національних правових системах, залишаючи питання врахування у внутрішньому законодавстві на розсуд держав-членів таких міжнародних договорів [1, с. 71].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Таким чином, із метою приведення у відповідність кримінально-правової охорони волі особи з міжнародними зобов'язаннями

держави в статтях Розділу III Особливої частини КК України необхідно забезпечити врахування під час проведення кримінально-правової кваліфікації за статтями Розділу III Особливої частини КК України правових позицій ЄСПЛ, сформульованих за статтями 4 та 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року.

Література:

1. Броневицька О.М. Відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Л., 2011. 236 с. С. 71.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%-D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.02.2018).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 12.01.2018).
4. Міжнародна конвенція ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Міжнародний документ від 20.12.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_l54/paran2#n2.
5. Наумова О.С. Гармонізація кримінально-правової охорони волі особи з міжнародними зобов'язаннями України. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 316–319.
6. Поняття «насильницьке зникнення» повинні затвердити у кримінальному кодексі України – Харківська правозахисна група: офіційний сайт Українського кризового медіа-центру. URL: <http://uacrisis.org/ua/67362-nasylnytske-znyknennya> (дата звернення 12.01.2018).
7. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Закон України від 17.06.2015 № 525-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/525-19> (дата звернення 12.01.2018).

Кабанец Л. В. Международно-правовое обеспечение противодействия незаконному лишению свободы или похищению человека

Аннотация. В статье рассмотрены нормы международных договоров по предотвращению незаконного лишения свободы или похищения человека. Проанализированы мнения ученых по поводу данного вопроса. Определена необходимость учитывать решение Европейского суда по правам человека для гармонизации уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: незаконное лишение свободы, похищение, уголовное законодательство, противодействие, предотвращение.

Kabanets L. International legal ensuring counteraction of illegal imprisonment or kidnapping

Summary. The European choice made Ukraine what it is announced at the highest political level, demands considerable efforts and essential changes in the legal system of the state for achievement of this purpose.

In article it is defined that the relevance of reforming on the specified principles of the criminal legislation is not only compound obligations of our state to the Council of Europe and the subsequent integration processes, but also creation of the democratic, constitutional state as it is specified in Art. 1 of the Constitution of Ukraine.

Harmonization of articles the section III of the Special part of UK of Ukraine with the provided provisions of the International convention on protection of all persons against enforced disappearances has provided differentiation of criminal liability for such crimes on the basis of their commission by officials with use of official position and also considers at qualification of these crimes, separate qualification of “a role of the chief of the persons committing act of enforced disappearance of the person”.

Thus, for the purpose of reduction in compliance of criminal legal protection of will of the person with the international obligations of the state in articles of the section III of the Special part of UK of Ukraine it is necessary to provide to consider when carrying out criminal and legal qualification under articles of the section III of the Special part of UK of Ukraine legal positions of ECHR, are formulated under articles 4 and 5 of the Convention on protection of human rights and fundamental freedoms of 1950.

Key words: illegal deprivation of liberty, abduction, criminal law, counteraction, prevention.